

არასრულწლოვნები, რომელთაც თავისუფლება აღკვეთათ სისხლის სამართლის კანონმდებლობის საფუძველზე

ამონარიდი 24-ე საერთო ანგარიშიდან [CPT/Inf(2015) 1],
გამოქვეყნდა 2015 წელს

1. შესავალი შენიშვნები

96. 1998 წლის მე-9 საერთო ანგარიშში CPT-მ ჩამოაყალიბა კრიტერიუმები, რომლითაც უნდა იხელმძღვანელოს იმ ადგილებში ვიზიტისას, სადაც თავისუფლებააღკვეთილი „არასრულწლოვნები“ (ანუ 18 წლამდე ასაკის პირები¹) იმყოფებიან. კერძოდ, სისხლის სამართლის კანონმდებლობის საფუძველზე თავისუფლებააღკვეთილი ყველა არასრულწლოვნისათვის მან განსაზღვრა დაცვის მექანიზმები, ასევე პირობები, რომლებიც დაცული უნდა იყოს არასრულწლოვანთათვის განკუთვნილ დაკავების ცენტრებში. კომიტეტი მიიჩნევს, რომ დადგა ამ სტანდარტების გადახედვის დრო, 1998 წლის შემდგომი ვიზიტების გამოცდილებაზე დაყრდნობით და ევროპულ თუ საერთაშორისო დონეზე მიღწეული პროგრესის გათვალისწინებით, ამ ეტაპზე კი აქცენტი უნდა გაკეთდეს არასრულწლოვანთა თავისუფლების აღკვეთაზე სისხლისსამართლებრივ კონტექსტში.

პირველ რიგში, CPT კიდევ ერთხელ იმეორებს, რომ მისი სტანდარტები უნდა ავსებდეს სხვა საერთაშორისო ინსტრუმენტებით გათვალისწინებულ სტანდარტებს. მათ შორის, განსაკუთრებით აღსანიშნავია 1989 წლის გაეროს კონვენცია ბავშვის უფლებების შესახებ და მინისტრთა კომიტეტის რეკომენდაცია CM/Rec (2008)11 წევრი სახელმწიფოების მიმართ ევროპული წესების შესახებ, რომლებიც მიემართება ახალგაზრდა დამნაშავეთა მიმართ სანქციებისა და ზომების გამოყენებას („ევროპული წესები ახალგაზრდა დამნაშავეებისათვის“), რომელშიც წარმოდგენილია წესების დეტალური კრებული ევროპაში არასრულწლოვან დამნაშავეთა მიმართ მოპყრობის შესახებ.² კომიტეტი სრულად ეთანხმება ძირითად პრინციპებს, რომლებიც დაცულია

² იხ. აგრეთვე 1985 წლის გაეროს მინიმალური სტანდარტული წესები

Note: This text has been updated in 2015.

See „Juveniles deprived of their liberty under criminal legislation“, 24th General Report of the CPT.

ბავშვის უფლებების კონვენციის მე-3 და 37(ბ) მუხლებსა და მე-5 და მე-10 ევროპულ წესში არასრულწლოვან დამნაშავეთა შესახებ, კერძოდ, იმას, რომ არასრულწლოვნებთან დაკავშირებულ ნებისმიერ საკითხში უპირველესად გასათვალისწინებელია მათი საუკეთესო ინტერესები, ხოლო თავისუფლების აღკვეთა უნდა გამოიყენებოდეს როგორც უკიდურესი ზომა და მხოლოდ მაქსიმალურად მოკლე პერიოდით.

2. არასრულწლოვნები პოლიციის დროებითი მოთავსების იზოლატორებში

97. პრევენციული მანდატის გათვალისწინებით, CPT-ის პრიორიტეტია, ვიზიტებისას დაადგინოს, ხომ არ მოეპყრნენ არასათანადოდ თავისუფლება აღკვეთილ არასრულწლოვნებს. სამწუხაროდ, სამართალდამცველთა განზრახვი არასათანადო მოპყრობა არასრულწლოვანთა მიმართ ნამდვილად არ აღმოფხვრილა და კვლავ რჩება რეალურ პრობლემად რიგ ევროპულ ქვეყნებში. CPT-ს დელეგაციები განაგრძობენ სარწმუნო ბრალდებების გაცნობას ასეთი მოპყრობის შესახებ. ხშირ შემთხვევაში, ისინი ეხება ცემას, სილის გაწვნას, ასევე, მუშტების ან ხელკეტების დარტყმას დაკავების მომენტში (მას მერეც კი, რაც არასრულწლოვნები კონტროლს დაექვემდებარებიან), ტრანსპორტირებისას ან შემდგომი დაკითხვისას სამართალდამცველ დაწესებულებებში. სამართალდამცველ ორგანოებში იშვიათი არ არის მუქარაც მათ მიმართ ან სიტყვიერი შეურაცხყოფა (მათ შორის, რასისტული შინაარსისაც).

98. არასათანადო მოპყრობის მომეტებული რისკი ჩნდება უშუალოდ დაკავების მომდევნო პერიოდში. ამდენად, CPT მხარს უჭერს დაცვის სამ ფუნდამენტურ მექანიზმს (კერძოდ, პირის უფლებას, შეატყობინოს ახლო ნათესავს ან სხვა პირს თავისუფლების აღკვეთის შესახებ; ასევე, ჰქონდეს წვდომა ადვოკატსა და ექიმზე), რომლებიც უნდა გამოიყენებოდეს თავისუფლების აღკვეთისთანავე (ანუ იმ მომენტიდან, როცა პირს ეკისრება ვალდებულება, დარჩეს სამართალდამცველებთან). ამ პირთა მოწყვლადობის გათვალისწინებით, CPT მიიჩნევს, რომ პოლიციის იზოლატორებში არასრულწლოვნები ყოველთვის უნდა სარგებლობდნენ არასათანადო მოპყრობისგან დაცვის დამატებითი მექანიზმებით:

- სამართალდამცველებს უნდა ჰქონდეთ ოფიციალური ვალდებულება, რომ არასრულწლოვნის ნათესავს ან სხვა ნდობით აღჭურვილ სრულწლოვან პირს

არასრულწლოვანთა მიმართ მართლმსაჯულების განხორციელების შესახებ („პეკინის წესები“), 1990 წლის გაეროს თავისუფლება აღკვეთილ არასრულწლოვანთა დაცვის წესები („ჰავანის წესები“), 1990 წლის გაეროს სახელმძღვანელო პრინციპები არასრულწლოვანთა დამნაშავეობის პრევენციაზე („ერ-რიადის სახელმძღვანელო მითითებები“) და ევროპის საბჭოს მინისტრთა კომიტეტის 2010 წლის სახელმძღვანელო მითითებები ბავშვებისთვის მეგობრული მართლმსაჯულების შესახებ.

ეცნობოს მისი დაკავების ფაქტი (მიუხედავად იმისა, ითხოვს თუ არა ამას არასრულწლოვანი);

- დაუშვებელია, პოლიციამ დაკითხოს არასრულწლოვანი, მოსთხოვოს მას ამა თუ იმ განცხადების გაკეთება ან რაიმე დოკუმენტის ხელმოწერა სავარაუდოდ ჩადენილ დანაშაულ(ებ)თან დაკავშირებით ადვოკატის და ნდობით აღჭურვილი სრულწლოვანის დაუსწრებლად (არასრულწლოვანთა შემთხვევაში არ უნდა გამოიყენებოდეს ალტერნატივა „არ სურდა ადვოკატის ნახვა“);
- თითოეულ თავისუფლებააღკვეთილ არასრულწლოვანს სამართალდამცველ დაწესებულებაში მიყვანისთანავე უნდა გადაეცეს საგანგებო საინფორმაციო ფურცელი, სადაც იგი გაეცნობა ზემოაღნიშნულ დაცვის მექანიზმებს. საინფორმაციო ფურცელი უნდა იყოს ბავშვებზე მორგებული, დაწერილი მარტივად და გასაგებად და ხელმისაწვდომი სხვადასხვა ენაზე. განსაკუთრებული ყურადღება უნდა მიექცეს იმას, რომ არასრულწლოვანმა სრულად გაიგოს მიწოდებული ინფორმაცია.

99. CPT მიიჩნევს, რომ არავინ უნდა გააჩერონ სამართალდამცველ ორგანოში გახანგრძლივებული ვადით, ვინაიდან, როგორც წესი, იქ არ არის შესაფერისი პირობები და სათანადო რეჟიმი. გარდა ამისა, გამოცდილება აჩვენებს, რომ პოლიციის დაწესებულებაში მყოფი თავისუფლებააღკვეთილი პირები მეტად მოწყვლადები არიან და მათი წამების ან სხვა ფორმით არასათანადო მოპყრობის რისკი უფრო მაღალია. აქედან გამომდინარე, უფრო მეტი ძალისხმევაა საჭირო, რომ სამართალდამცველ ორგანოებში ყოფნის პერიოდი მინიმუმამდე შემცირდეს არასრულწლოვნებისათვის. ზოგიერთ ქვეყანაში არასრულწლოვნებს კვლავ 10 დღეს ან უფრო ხანგრძლივად აკავებენ პოლიციის განყოფილებებში; ამგვარი პრაქტიკა მიუღებელია. CPT მიიჩნევს, რომ, წესით, არასრულწლოვნებს პოლიციაში 24 საათზე მეტხანს არ უნდა აყოვნებდნენ. გარდა ამისა, ყველაფერი უნდა იღონონ, რომ არასრულწლოვნები მოთავსდნენ არა პოლიციის ჩვეულებრივ საკანში, არამედ მათზე მორგებულ გარემოში. ამ თვალსაზრისით, სასურველია, არასრულწლოვანთათვის გაიხსნას ცალკე პოლიციის განყოფილებები, რათა შესაძლებელი გახდეს მათი შეძლებისდაგვარად სწრაფი განცალკევება პოლიციის დაწესებულებაში მოთავსებულ დანარჩენ პირთაგან და სპეციალურ განყოფილებაში გადაყვანა.

სამწუხაროდ, კომიტეტი კვლავ ხვდება არასრულწლოვნებს, რომლებიც პოლიციაში სრულწლოვნებთან იზიარებენ საკანს. ასეთი ვითარება მიუღებელია. არასრულწლოვანთა მოწყვლადობა ნიშნავს, რომ ისინი პრინციპულად უნდა განცალკევდნენ უფროსებისაგან.

100. გარდა ამისა, სამართალდამცველები, რომლებიც ხშირად ან ექსკლუზიურად არასრულწლოვნებთან მუშაობენ, ან უმთავრესად ჩართულნი არიან არასრულწლოვანთა დანაშაულების პრევენციაში, საგანგებო ტრენინგებს უნდა გადიოდნენ როგორც საწყის ეტაპზე, ასევე მუშაობის პროცესში.

3. თავისუფლების აღკვეთის ცენტრები არასრულწლოვანთათვის

a. შესავალი

101. CPT დიდი ხანია ლობირებს იდეას, რომ ყველა თავისუფლებააღკვეთილი არასრულწლოვანი - სისხლის სამართლის დანაშაულში ბრალდებულნი და მსჯავრდებულნი - მოთავსდეს საგანგებოდ მისი ასაკის პირთათვის შექმნილ თავისუფლების აღკვეთის ცენტრებში, რომლებიც შესთავაზებს არა ციხის გარემოს, არამედ მის საჭიროებებზე მორგებულ რეჟიმს და არასრულწლოვნებთან მოპყრობის საკითხებში გადამზადებულ პერსონალს. სამწუხაროდ, ევროპის საბჭოს ბევრი წევრი სახელმწიფო ჯერ კიდევ შორს არის ამგვარი ვითარებისაგან. პროგრესი შეიმჩნევა იმ კუთხით, რომ ციხეში გადაყვანილ არასრულწლოვნებს ათავსებენ არა უფროსებთან, არამედ მხოლოდ მათთვის განკუთვნილ განყოფილებებში. თუმცა, ძალიან ხშირად, ყველა ამ განყოფილებაში მეტისმეტად ცუდი პირობებია; ამავე დროს, გადამზადებული პერსონალის ნაკლებობის გამო, პატიმრებს მწირი რეჟიმი აქვთ და მხარდაჭერა თუ ზედამხედველობა არაადეკვატური რჩება. ეს ნიშნავს, რომ არასრულწლოვნები არ სარგებლობენ მიზნობრივი აქტივობებითა და ტრენინგებით ცხოვრებისეულ უნარ-ჩვევებში, რაც მათ დაეხმარება საზოგადოებასთან რეინტეგრაციაში გათავისუფლების შემდეგ.

მეორე მხრივ, კომიტეტმა რამდენიმე ქვეყანაში არაერთი დაწესებულება მოინახულა, რომლებიც ნამდვილად ორიენტირებულნი არიან არასრულწლოვნებზე და იცავენ განცალკევებულ საცხოვრებელ განყოფილებათა კონცეფციას. ეს დაწესებულებები შედგება პატარა, თანამშრომლებით კარგად დაკომპლექტებული განყოფილებებისგან. თითოეულში არის ერთადგილიანი ნომრები, შეზღუდული რაოდენობით (ჩვეულებრივ, 10-მდე), ასევე, საერთო სივრცე. არასრულწლოვნებს სთავაზობენ რიგ მიზნობრივ აქტივობებს მთელი დღის განმავლობაში, ხოლო პერსონალი ხელს უწყობს განყოფილებაში ერთიანობის განცდის ჩამოყალიბებას. CPT მიიჩნევს, რომ ამ ტიპის ცენტრები ქმნის თავისუფლებააღკვეთილ არასრულწლოვანთა განთავსების დაწესებულების მოდელს ევროპულ ქვეყნებში.

102. ზემოთ აღინიშნა, რომ არასრულწლოვნები (ბრალდებულები თუ მსჯავრდებულები), როგორც წესი, უნდა მოთავსდნენ არა უფროსებთან ერთად, არამედ მათი ასაკობრივი ჯგუფისათვის საგანგებოდ შექმნილ დაწესებულებებში. CPT მიიჩნევს, რომ გამონაკლის შემთხვევაში, თუ ისინი მოხვდებიან სრულწლოვანთა დაწესებულებაში, აუცილებლად უნდა ამყოფონ უფროსებისაგან განცალკევებით, სხვა განყოფილებაში. ამასთან, სრულწლოვნებს არ უნდა ჰქონდეთ წვდომა ამ განყოფილებასთან. მიუხედავად ამისა, კომიტეტი აღიარებს, რომ შესაძლებელია, არსებობდეს არგუმენტები საკნისგარე აქტივობებში არასრულწლოვანთა სრულწლოვნებთან ერთად მონაწილეობის სასარგებლოდ, იმ მკაცრი პირობით, რომ

პერსონალი სათანადო ზედამხედველობას გაუწევს პროცესს. ამგვარი ვითარება თავს იჩენს მაშინ, როცა, მაგალითად, დაწესებულებაში ერთი ან ძალიან ცოტა არასრულწლოვანია. ნაბიჯები უნდა გადაიდგას იმისთვისაც, რომ არ დაუშვან არასრულწლოვანთა *de facto* სამართლო საკანში მოთავსება.

103. სისხლის სამართლის კანონმდებლობის საფუძველზე თავისუფლებაადკვეთილი არასრულწლოვნები არ უნდა მოთავსდნენ სხვა საფუძვლით თავისუფლებაადკვეთილ არასრულწლოვნებთან ერთად. ერთ დაწესებულებაში მოთავსებული ქალი და მამაკაცი არასრულწლოვნებისთვის უნდა იყოს ცალკე განყოფილებები, თუმცა, დასაშვებია დღის განმავლობაში ორგანიზებულ აქტივობებში ერთობლივი მონაწილეობა სათანადო ზედამხედველობის ქვეშ. საგანგებო ყურადღება უნდა მიექცეს სხვადასხვა ასაკობრივი ჯგუფის არასრულწლოვანთა განთავსებას, რათა მაქსიმალურად დაკმაყოფილდეს მათი საჭიროებები. სათანადო ზომებია მისაღები, რომ ეს ასაკობრივი ჯგუფები ადეკვატურად განცალკევდნენ, არასასურველი გავლენების, მბრძანებლობისა და ძალადობის თავიდან ასაცილებლად.

ევროპული წესები ახალგაზრდა დამნაშავეებისათვის ადგენს, რომ საჭიროების შემთხვევაში, შეიძლება ახალგაზრდა სრულწლოვანი დამნაშავეებიც განიხილებოდნენ არასრულწლოვნებად და მათ შესაბამისად ეპყრობოდნენ. ამგვარი პრაქტიკა, შესაძლოა, სასარგებლო აღმოჩნდეს ახალგაზრდისათვის, თუმცა, მოითხოვს ძალიან ფრთხილი მართვას უარყოფითი ქცევის თავიდან ასაცილებლად. ამასთან დაკავშირებით, CPT მიიჩნევს, რომ თითოეულ შემთხვევაში ინდივიდუალურად უნდა შეფასდეს, უმჯობესი იქნება თუ არა კონკრეტული პატიმრის სრულწლოვანთა დაწესებულებაში გადაყვანა სრულწლოვანების (ანუ 18 წელს) მიღწევის შემდეგ. აქ გასათვალისწინებელია დარჩენილი სასჯელის ვადა, მოწიფულობის ხარისხი, გავლენა სხვა არასრულწლოვნებზე და სხვა რელევანტური ფაქტორები.

b. მატერიალური პირობები

104. არასრულწლოვანთათვის განკუთვნილი თავისუფლების ადკვეთის კარგად მოწყობილი ცენტრები ახალგაზრდებს უნდა სთავაზობდეს დადებით და ინდივიდუალურად მორგებულ პირობებს, მათი ღირსებისა და პირადი ცხოვრების პატივისცემით. ყველა ოთახი უნდა იყოს სათანადოდ მოწყობილი და ჰქონდეს კარგი ბუნებრივი განათება და სათანადო ვენტილაცია.

ჩვეულებრივ, არასრულწლოვნები უნდა მოთავსდნენ ინდივიდუალურ საძინებლებში. თუ იგი საძინებელს იზიარებს სხვა პატიმართან, უნდა განემარტოს, რატომ არის ეს მის საუკეთესო ინტერესებში. არასრულწლოვნის საერთო საძინებელში მოთავსებამდე საჭიროა მასთან კონსულტაცია - არასრულწლოვანს უნდა შეეძლოს, თვითონ გადაწყვიტოს, ვისთან ერთად უნდა ყოფნა.

CPT-ს გამოცდილებით, დიდ საერთო საძინებლებში მნიშვნელოვნად მაღალია ძალადობისა და ექსპლუატაციის რისკი. ამიტომ ყოველ ღონეს უნდა მიმართონ, რომ აირიდონ არასრულწლოვანთა მოთვსება ამგვარ საძინებლებში. რა თქმა უნდა, თანდათან უნდა გაუქმდეს დაწესებულებები, სადაც დიდი საერთო საძინებლებია.

105. გარდა ამისა, არასრულწლოვნებს უნდა ჰქონდეთ თავისუფალი წვდომა სუფთა და ჰიგიენურ სანიტარულ წერტილებზე, პირადი სფეროს დაცვით. განსაკუთრებული ყურადღება უნდა ექცეოდეს, რომ ქალ არასრულწლოვნებს ხელი მიუწვდებოდეთ სანიტარულ და დასაბან საშუალებებზე, ასევე ჰიგიენისათვის საჭირო ნივთებზე, როგორცაა, მაგალითად, ჰიგიენური საფენები.

106. არასრულწლოვან დამნაშავეებს უნდა ჰქონდეთ უფლება, ატარონ საკუთარი ტანსაცმელი, თუკი აქვთ შესაფერისი სამოსი. ასეთი სამოსის არქონის შემთხვევაში, მათ დაწესებულებამ უნდა მიაწოდოს ტანსაცმელი, ოღონდ ეს არ უნდა იყოს ფორმა.

c. რეჟიმი

107. მართალია, მიზნობრივი აქტივობების არარსებობა საზიანოა ნებისმიერი პატიმრისათვის, მაგრამ განსაკუთრებით არასრულწლოვნებისათვის, რომლებსაც გამორჩეულად სჭირდებათ ფიზიკური აქტივობა და აზროვნების სტიმულირება. დღის განმავლობაში მათ უნდა სთავაზობდნენ განათლების სრულ პროგრამას, სპორტულ აქტივობებს, პროფესიულ-ტექნიკურ ტრენინგებს, რეკრეაციულ ღონისძიებებს და სხვა საკნისგარე მიზნობრივ საქმიანობებს.

108. არასრულწლოვანთა ყოველდღიური პროგრამის მნიშვნელოვან ნაწილს ფიზიკური ვარჯიშები უნდა შეადგენდეს. ყველა მათგანს უნდა ჰქონდეს ყოველდღიური ვარჯიშის საშუალება ორი საათით მაინც, საიდანაც, სულ მცირე, ერთი (სასურველია, მეტიც) ღია ცის ქვეშ ვარჯიშს უნდა დაეთმოს. ეზო ღია ცის ქვეშ აქტივობებისთვის უნდა იყოს ვრცელი და სათანადოდ აღჭურვილი, რაც რეალურ საშუალებას მისცემს ახალგაზრდებს, დაიხარჯონ ფიზიკურად (მაგ.: დაკავდნენ სპორტით); ეზოში უნდა იყოს თავშესაფარიც ცუდი ამინდის შემთხვევაში.

109. დაწესებულებაში მოხვედრისას თითოეული არასრულწლოვანისათვის უნდა შემუშავდეს ინდივიდუალური გეგმა, სადაც განისაზღვრება მიზნები, ვადა და მათი მიღწევის საშუალებები, რათა თავისუფლების აღკვეთის ცენტრში გატარებული დრო მაქსიმალურად ნაყოფიერად გამოიყენონ უნარებისა და ცოდნის შესაძენად, რომელიც დაეხმარებათ საზოგადოებაში რეინტეგრაციისათვის.

110. არასრულწლოვნებს დაწესებულებაში უნდა სთავაზობდნენ ისეთივე განათლებასა და პროფესიულ-ტექნიკურ ტრენინგებს, როგორსაც მიიღებდნენ საზოგადოებაში. გაკვეთილებს უნდა ატარებდნენ პროფესიონალი მასწავლებლები/ტრენერები, არასრულწლოვნები კი იღებდნენ იმავე რანგის დიპლომებს ან ატესტატებს (განათლების წარმატებით დასრულების შემდეგ), როგორსაც სამოქალაქო საგანმანათლებლო დაწესებულებებში. უნდა გატარდეს ზომები, რომ სკოლის დამთავრების ატესტატი არ შეიცავდეს რაიმე მინიშნებას არასრულწლოვნის ყოფნაზე დაწესებულებაში. იმის გათვალისწინებით, რომ დამნაშავე არასრულწლოვანთა უდიდეს ნაწილს განსაკუთრებით მძიმე წარსული აქვს, საგანგებო ძალისხმევაა გასაღები მათი წახალისებისა თუ მოტივირებისათვის, რომ დაესწრონ გაკვეთილებს/პროფესიულ-ტექნიკურ ტრენინგებს და მონაწილეობა მიიღონ სემინარებში ისეთი უნარების შესაძენად, რომლებიც მათ გათავისუფლების შემდეგ დაეხმარება. ბევრ ქვეყანაში CPT-მ აღმოაჩინა, რომ არასრულწლოვნებს ასწავლიან კომპიუტერის (მათ შორის, ინტერნეტის) მოხმარებას და/ან შერჩეულ პატიმრებს ნებას რთავენ, დაესწრონ გაკვეთილებს დაწესებულების გარეთ, სამოქალაქო სკოლაში. ამგვარი პრაქტიკა წასახალისებელია.

111. CPT-ს სურს, ხაზგასმით აღნიშნოს, რომ ქალი არასრულწლოვნები არავითარ შემთხვევაში არ უნდა იღებდნენ მამაკაც არასრულწლოვნებზე ნაკლებ ზრუნვას, დაცვას, მხარდაჭერასა და სწავლებას, მიუხედავად იმისა, რომ მათი რაოდენობა მნიშვნელოვნად მცირეა, თავისუფლების აღკვეთის ცენტრები კი თითქმის ყოველთვის მამრობითი სქესის პატიმრებზეა მორგებული. საჭიროების შემთხვევაში, დამატებითი ზომები იქნება მისაღები თანასწორი მოპყრობისათვის.

112. CPT-მ სხვადასხვა დაწესებულებაში ვიზიტისას აღმოაჩინა, რომ ზოგან არის დიფერენცირებული, წახალისებაზე დაფუძნებული რეჟიმი - თანამშრომლობაში ჩართული და კარგი ქცევის არასრულწლოვნები სარგებლობენ პრივილეგიებით, ხოლო ცუდი ყოფაქცევის პირებს ნაკლებ პრივილეგიას ანიჭებენ და სხვადასხვა შეზღუდვას უწესებენ. CPT-ს აზრით, ქცევაზე დაფუძნებული მიდგომა შეიძლება სასარგებლო აღმოჩნდეს არასრულწლოვნების წასახალისებლად, რათა შეეგუონ ჯგუფში ცხოვრების ნორმებს და გაჰყვნენ თვითგანვითარების კონსტრუქციულ გზას. თუმცა, წესების დაუცველობის გამო წახალისებათა სრულ ჩამორთმევას შეიძლება მოჰყვეს სწრაფი გაუარესება იმ დონემდე, რომელიც არ შეესაბამება მინიმალურ მოთხოვნებს. კერძოდ, საჭიროა ნაბიჯების გადადგმა, რომ არასრულწლოვნები არ აღმოჩნდნენ ისეთ რეჟიმში, რომელიც ძალიან წააგავს სამარტოო საკანში მოთავსებას. ამას გარდა, უნდა არსებობდეს ოფიციალური და გამჭვირვალე პროცედურები, რათა „საგანმანათლებლო ზომები“ არ იქცეს თვითნებურად ან არ აღიქმებოდეს ასეთად.

d. ჯანდაცვა

113. ციხეებში ჯანდაცვის საკითხების შემოწმებისას, CPT მუშაობის პროცესში ხელმძღვანელობს რიგი ზოგადი კრიტერიუმებით (ექიმის ხელმისაწვდომობა; შესაფერისი სამედიცინო მომსახურება; პაციენტის თანხმობა და კონფიდენციალობა; პრევენციული ჯანდაცვა; პროფესიული დამოუკიდებლობა და პროფესიული კომპეტენტურობა). გარდა ამისა, კომიტეტმა თავის 23-ე ზოგად ანგარიშში დეტალურად გაწერა სტანდარტები, რომლებიც შეეხება ციხის ჯანდაცვის სერვისების როლს არასათანადო მოპყრობის პრევენციის მხრივ (განსაკუთრებით, დაზიანებათა სისტემატური აღწერით და ხელისუფლების შესაბამისი ორგანოებისათვის ინფორმაციის მიწოდებით). ბუნებრივია, ზემოხსენებული ყველა სტანდარტი თანაბრად შეეხება არასრულწლოვანთა თავისუფლების აღკვეთის ცენტრებსაც.

114. ამასთან, CPT ყოველთვის საგანგებო ყურადღებას უთმობს თავისუფლებააღკვეთილ არასრულწლოვანთა განსაკუთრებულ სამედიცინო საჭიროებებს. არსებითად მნიშვნელოვანია, რომ არასრულწლოვანთათვის შეთავაზებული ჯანდაცვის სერვისები იყოს ზრუნვის მულტიდისციპლინური (სამედიცინო-ფსიქოლოგიურ-სოციალური) პროგრამის განუყოფელი ნაწილი. ეს inter alia ნიშნავს, რომ დაწესებულებაში მიღებისას ყველა არასრულწლოვანმა უნდა გაიაროს სამედიცინო, ფსიქოლოგიური და სოციალური საჭიროებების ინდივიდუალური შეფასება. ამასთან, მჭიდრო კოორდინაცია უნდა დამყარდეს დაწესებულების სამედიცინო გუნდსა (ექიმები, ექთნები, ფსიქოლოგები და ა.შ.) და სხვა პროფესიონალებს შორის: აღმზრდელები, სოციალური მუშაკები და მასწავლებლები, ვისაც რეგულარული კონტაქტი აქვთ პატიმრებთან. მიზანი უნდა იყოს ის, რომ არასრულწლოვანი პატიმრებისათვის მიწოდებული ჯანდაცვის სერვისები იყოს მხარდაჭერისა და თერაპიის უწყვეტი ჯაჭვის განუყოფელი რგოლი.

115. თავისუფლების აღკვეთის ცენტრში მოხვედრის შემდეგ არასრულწლოვანს შემლებისდაგვარად მალე (სასურველია, მიღების დღესვე) უნდა გაესაუბრონ და ფიზიკურადაც გასინჯოს ექიმმა ან კვალიფიცირებულმა ექთანმა, რომელიც ანგარიშვალდებულია ექიმის წინაშე. სათანადოდ შესრულების შემთხვევაში, მიღებისას ამგვარი სამედიცინო შემოწმება შესაძლებლობას უნდა აძლევდეს დაწესებულების ჯანდაცვის სამსახურს, გამოავლინოს ახალგაზრდა ადამიანის ჯანმრთელობის პოტენციური პრობლემებიც (მაგ.: წამალდამოკიდებულება, სექსუალური ძალადობა და სუიციდური ტენდენციები). საკმარისად ადრეულ სტადიაზე ამგვარი პრობლემების იდენტიფიკაცია გააადვილებს ქმედითი პრევენციული ზომების მიღებას დაწესებულებაში არსებული სამედიცინო-ფსიქოლოგიურ-სოციალური ზრუნვის პროგრამის ფარგლებში.

116. აღიარებულია, რომ არსებობს ტენდენცია, თავისუფლებააღკვეთილი არასრულწლოვნები ჩაერთონ სარისკო ქცევებში, განსაკუთრებით, ნარკოტიკებთან, ალკოჰოლსა და სექსუალურ ქცევასთან კავშირში. ამასთან, ისინი მეტად არიან მიდრეკილნი თვითდაზიანებისაკენ. ამის გამო, თავისუფლების აღკვეთის თითოეულ ცენტრში უნდა არსებობდეს წამალდამოკიდებულების მართვის ყოვლისმომცველი სტრატეგია (პრევენციისა და მკურნალობის ჩათვლით), ასევე, თვითდაზიანებისა და სუიციდის პრევენციის მართვის სტრატეგია. გადამდებ დაავადებათა შესახებ სამედიცინო ცოდნის მიწოდება პრევენციული ჯანდაცვის პროგრამის კიდევ ერთი მნიშვნელოვანი ელემენტია. ფსიქიკური პრობლემების მქონე არასრულწლოვნებს ერთად უნდა მკურნალობდნენ ფსიქიატრი და ფსიქოლოგი, რომლებიც კვალიფიცირებულნი არიან ბავშვებისა და მოზარდების ფსიქიკური ჯანმრთელობის საკითხებში.

117. განსაკუთრებული ყურადღება უნდა ექცეოდეს ქალი არასრულწლოვნების ჯანდაცვის საჭიროებებს: მათ ხელი უნდა მიუწვდებოდეთ ექიმ გინეკოლოგზე და იღებდნენ ცოდნას ქალის ჯანდაცვაზე. სათანადო ზრუნვასა და სამედიცინო დახმარებას უნდა იღებდნენ ორსული არასრულწლოვნები ან არასრულწლოვანი დედები; თუკი ეს შესაძლებელია, მათ უნდა შეეფარდოთ თავისუფლების აღკვეთის ალტერნატიული ზომა. ამ საკითხების შესაბამისი სტანდარტები თავისუფლებააღკვეთილი ქალებისათვის, რომლებიც CPT-მ შეიმუშავა თავის მე-10 საერთო ანგარიშში, თანაბრად ვრცელდება არასრულწლოვან ქალებზეც.³

118. სამედიცინო პერსონალი აქტიურ როლს უნდა ასრულებდეს საკვების ხარისხისა და რაოდენობის მონიტორინგში. იმ არასრულწლოვანთა კვება, რომლებიც ჯერ კიდევ ზრდის ფაზაში არიან, უნდა ფასდებოდეს inter alia მათი ფიზიკური განვითარების გრაფიკის შესაბამისად.

e. პერსონალთან დაკავშირებული საკითხები

119. თავისუფლებააღკვეთილი არასრულწლოვნების პატიმრობა და მათზე ზრუნვა განსაკუთრებით დიდი გამოწვევაა. გასათვალისწინებელია, რომ მათ უმრავლესობას განუცდია ფიზიკური, სექსუალური ან ფსიქოლოგიური ძალადობა. ამ მოვალეობის შესასრულებლად, პერსონალი უნდა შეირჩეს პიროვნული სიმწიფისა და პროფესიული კომპეტენციის მიხედვით, ასევე უნარით, გაუმკლავდნენ ამ ასაკობრივი ჯგუფის ადამიანებთან მუშაობისა და მათი კეთილდღეობის დაცვის გამოწვევებს. უფრო კონკრეტულად, უნდა გადაიდგას ნაბიჯები, რომ არასრულწლოვანთა თავისუფლების აღკვეთის ცენტრებში მუდმივად იმყოფებოდნენ აღმზრდელები, ფსიქოლოგები და სოციალური მუშაკები. ისინი მთელი არსებით უნდა იყვნენ მოწოდებულნი

³ იხ. CPT/Inf (2000) 13, პუნქტები 26-33

ახალგაზრდებთან მუშაობისთვის და შეეძლოთ მათი ხელმძღვანელობა თუ მოტივირება. იმისათვის, რომ გარემო არ დაემსგავსოს ციხეს, თანამშრომლები, რომლებსაც პირდაპირი შეხება აქვთ არასრულწლოვნებთან, როგორც წესი, არ უნდა ატარებდნენ ხელკეტებს, გამაუვნებელ გაზის ბალონს ან შეზღუდვის სხვა საშუალებებს. CPT-მ ზოგიერთ დაწესებულებაში ნახა, რომ არასრულწლოვანთა თავისუფლების აღკვეთის ცენტრებში პერსონალს არ აცვია ფორმა, რასაც მისასაღმებლად მიიჩნევს. ორივე სქესის თანამშრომლებით დაკომპლექტებული პერსონალი, შესაძლოა, სასარგებლო აღმოჩნდეს საპატიმროს ეთოსის ჩამოსაყალიბებლად და მეტად მშვიდი, მზრუნველი ატმოსფეროს შესაქმნელად.

120. ყველა თანამშრომელმა, რომლებსაც პირდაპირი შეხება აქვთ არასრულწლოვნებთან (მათ შორის, ვინც თავისუფლების აღკვეთის ფუნქციებს ასრულებს), უნდა გაიაროს პროფესიული ტრენინგები, როგორც მუშაობის დაწყებისას, ასევე შემდგომ. ისინი გარედანაც უნდა იღებდნენ სათანადო მხარდაჭერას და ზედამხედველობის ქვეშ იმყოფებოდნენ თავიანთი მოვალეობების შესრულებისას. განსაკუთრებული აქცენტი უნდა გაკეთდეს პერსონალის ტრენინგებზე ძალადობრივი შემთხვევების მართვის საკითხებში, განსაკუთრებით, დამაბულობის სიტყვიერად განმუხტვასა და შეზღუდვის ტექნიკების პროფესიულად გამოყენებაში.

121. დაწესებულების ხელმძღვანელობის პასუხისმგებლობაა, მიიღოს საგანგებო ზომები არასრულწლოვანთა დასაცავად ძალადობისაგან, მათ შორის, სექსუალური და სხვა სახის ექსპლუატაციისაგან. თანამშრომლებმა განგაში უნდა ატეხონ ბუღინგის ნიშნების გამოვლენის შემთხვევაშიც (იქნება ეს ფიზიკური თუ სექსუალური თავდასხმა, სიტყვიერი შეურაცხყოფა, გამოძალვა თუ სხვა პატიმრის ნივთების მოპარვა) და იცოდნენ, როგორ უნდა ჰქონდეთ სათანადო რეაგირება ამგვარ ქმედებებზე, ასევე, გამოიყენონ პროაქტიული მიდგომა მსგავსი შემთხვევების თავიდან ასარიდებლად.

f. კავშირი გარესამყაროსთან

122. გარე სამყაროსთან კარგი კავშირის აქტიური წახალისება შეიძლება განსაკუთრებით სასარგებლო აღმოჩნდეს თავისუფლებააღკვეთილი არასრულწლოვნებისათვის, რომელთაგან უმეტესობას შესაძლოა ჰქონდეს ქცევითი პრობლემები ემოციური დეპრივაციის ან სოციალური უნარ-ჩვევების ნაკლებობის გამო. ყველაფერი უნდა გაკეთდეს, რომ ყველა არასრულწლოვანს ჰქონდეს თავის ოჯახსა და სხვა ადამიანებთან ურთიერთობის შესაძლებლობა თავისუფლების აღკვეთის მომენტიდან. ოჯახის კონცეფცია უნდა განიმარტებოდეს ლიბერალურად, ანუ ოჯახთან კონტაქტი უნდა მოიცავდეს კონტაქტებს იმ ადამიანებთანაც, რომლებიც, მართალია, ფორმალურად არ არიან ნათესავები, მაგრამ ახალგაზრდას ახლო ურთიერთობა აქვს, ოჯახის წევრის მსგავსად. არასრულწლოვანთა სოციალური ინტეგრაციის მიზნით, მათ შემღებისდაგვარად ხშირად უნდა ეძლეოდეთ დაწესებულების რეგულარულად დატოვების შესაძლებლობა (თანმხლებთან ერთად, ან მის გარეშე).

123. არასრულწლოვნებს უნდა ჰქონდეთ პაემნის უფლება კვირაში ერთ საათზე მეტხანს, ასევე შაბათ-კვირას. როგორც წესი, მოკლევადიანი პაემნები უნდა იმართებოდეს ღია პირობებში.

CPT-მ ზოგიერთ ქვეყანაში ნახა, რომ არასრულწლოვნებს ზედამხედველობის გარეშე გრძელვადიანი პაემნების უფლება აქვთ. გარდა იმ შემთხვევებისა, როცა ეს არ ეწინააღმდეგება არასრულწლოვნის საუკეთესო ინტერესებს. ამგვარი მიდგომა ძალიან მისასაღმებელია არასრულწლოვნისა და მისი ახლო ნათესავების ოჯახურ ცხოვრებისა და არასრულწლოვნის საზოგადოებაში რეინტეგრაციას ხელშესაწყობად.

124. ყველა არასრულწლოვანს - მათ შორის, ბრალდებულებს - უნდა ჰქონდეს ხშირი წვდომა სატელეფონო კავშირზე და ყოველთვის შეეძლოს გამოიყენოს კორესპონდენციის უფლება. უსაფრთხოების მიზნით დასაშვებია სატელეფონო ზარებისა და კორესპონდენციის მონიტორინგი, გამონაკლის შემთხვევებში კი - აკრძალვა. ნებისმიერ ასეთ გადაწყვეტილებას წინ უნდა უძღოდეს შეთქმულების ან სხვა უკანონო ქმედების დასაბუთებული რისკი და აკრძალვა მოქმედებდეს განსაზღვრულ პერიოდში.

CPT-ს შემოწმებულ დაწესებულებათაგან ზოგიერთში არასრულწლოვნებს ეძლეოდათ თავიანთი ოჯახის წევრებთან უფასო რეგულარული კავშირის უფლება ინტერნეტით, VoIP-ის (Voice over Internet Protocol) გამოყენებით. ეს მისასაღმებელი პრაქტიკაა, თუმცა იგი არ უნდა ანაცვლებდეს პაემანს.

125. არასრულწლოვნის მშობლებს ან მათ კანონიერ წარმომადგენლებს დაუყოვნებლივ უნდა მიეწოდებოდეს მასთან დაკავშირებული ნებისმიერი ინფორმაცია, კერძოდ, გადაყვანის, გათავისუფლების, მის მიმართ გამოყენებული დისციპლინური სანქციების, დაცვისა თუ უსაფრთხოების ზომების, ასევე ნებისმიერი ავადმყოფობის, დაზიანების ან გარდაცვალების შესახებ.

გ. დისციპლინა და უსაფრთხოება

126. ფორმალურ დისციპლინურ პროცედურებსა და სანქციებთან შედარებით უპირატესობა უნდა ენიჭებოდეს კონფლიქტის მოგვარებას ალდგენითი მიდგომით. დისციპლინური სასჯელი - გამოყენების შემთხვევაში - უნდა ეკისრებოდეს პროპორციულობის პრინციპით და შესაბამის ოფიციალურ დისციპლინურ წესებსა და პროცედურებთან სრული შესაბამისობით. მას არ უნდა ჰქონდეს არაოფიციალური დასჯის სახე. მიუღებელია კოლექტიური დასჯის ნებისმიერი ფორმა.

ზოგიერთ დაწესებულებაში, რომლებიც CPT-მ მონახულა, პერსონალისათვის არ იყო უცხო ე.წ. „პედაგოგიური სილის გაწვნა“ ან ფიზიკური დასჯის სხვა ფორმების გამოყენება არასრულწლოვანთა ცუდი ქცევის შემთხვევაში. ამასთან დაკავშირებით, CPT კვლავ იხსენებს, რომ ფიზიკური დასჯა უტოლდება არასათანადო მოპყრობას და მკაცრად უნდა აიკრძალოს.

127. CPT-ს სურს, ხაზი გაუსვას, რომ არასრულწლოვანს არასოდეს აეკრძალოს გარე სამყაროსთან კავშირი დისციპლინური სასჯელის სახით; არათუ არ აეკრძალოს, არც შეეზღუდოს, თუკი დისციპლინური დანაშაული ამგვარ კავშირს არ ეხება.

128. იზოლაციის ნებისმიერი ფორმა არის ზომა, რომელიც არღვევს მათ ფიზიკურ და/ან ფსიქიკურ კეთილდღეობას. ამდენად, უნდა გამოიყენებოდეს მხოლოდ უკიდურესი აუცილებლობის შემთხვევაში.

CPT-ს აზრით, სამართლო საკანში მოთავსება, როგორც დისციპლინური ზომა, უნდა გამოიყენებოდეს მხოლოდ ძალიან მოკლე პერიოდით და არავითარ შემთხვევაში სამ დღეზე მეტ ხანს. არასრულწლოვანთა მიმართ ამ ზომის გამოყენების შემთხვევაში უნდა უზრუნველყოფდნენ მათ სოციალურ-საგანმანათლებლო მხარდაჭერასა და სათანადო ადამიანურ კავშირსაც. სამედიცინო სამსახურის თანამშრომელმა სამართლო საკანში მოთავსებისთანავე უნდა მონახულოს არასრულწლოვანი და შემდეგ რეგულარულად უნდა ნახულობდეს მას, სულ მცირე, დღეში ერთხელ და დაუყოვნებლივ აღმოუჩინოს სამედიცინო დახმარება და მკურნალობა.

129. რაც შეეხება სამართლო საკანში მოთავსებას დაცვის ან პრევენციული მიზნებით, CPT აღიარებს, რომ განსაკუთრებით იშვიათ შემთხვევებში შეიძლება საჭირო გახდეს მისი გამოყენება გამორჩეულად მოწყვლადი არასრულწლოვანი პატიმრის დასაცავად, სხვათა უსაფრთხოების სერიოზული რისკის თავიდან ასაცილებლად, ან დაწესებულების უშიშროებისათვის, ოღონდ მხოლოდ და მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ სხვა გამოსავალი არ არსებობს. გადაწყვეტილება ნებისმიერი ასეთი ზომის დაკისრების შესახებ უნდა მიიღოს უფლებამოსილმა ორგანომ მკაფიო პროცედურაზე დაყრდნობით, რომელიც განსაზღვრავს სამართლო საკანში მოთავსების ბუნებას, ხანგრძლივობასა თუ დაკისრების საფუძვლებს. გადაწყვეტილება მუდმივად უნდა გადაისინჯოს, ხოლო არასრულწლოვანს ჰქონდეს შესაძლებლობა, გაასაჩივროს იგი დამოუკიდებელი ორგანოს წინაშე დაწესებულების გარეთ. შესაბამისი არასრულწლოვნებისთვის უზრუნველყოფილი უნდა იყოს სათანადო ადამიანური კავშირი და მათთან ყოველდღიურად შედიოდეს სამედიცინო პერსონალი.

მსგავსად, მოძალადე და/ან აგზნებულ არასრულწლოვანს ასევე განსაკუთრებით გამონაკლის შემთხვევებში უნდა ათავსებდნენ დასამშვიდებელ ოთახში. ამგვარი ზომა არასოდეს უნდა გრძელდებოდეს რამდენიმე საათზე მეტხანს და არასოდეს გამოიყენებოდეს, როგორც არაფორმალური დასჯის საშუალება. ამ კონტექსტში არ უნდა იყენებდნენ მექანიკური შეზღუდვის საშუალებებს. არასრულწლოვნის დამამშვიდებელ საკანში მოთავსების შესახებ დაუყოვნებლივ უნდა ეცნობოს ექიმს, რათა მეთვალყურეობა გაუწიოს მის ჯანმრთელობასთან დაკავშირებულ საჭიროებებს. გარდა ამისა, მოთავსების თითოეული შემთხვევა უნდა აღირიცხოს დაწესებულების ძირითად რეესტრში ისევე, როგორც არასრულწლოვნის პირად საქმეში.

h. ინფორმაცია უფლებების შესახებ

130. დაწესებულებაში მიღებისას ყველა არასრულწლოვანს უნდა გადასცენ ყოველდღიური ცხოვრების წესები და მათი უფლებებისა თუ ვალდებულებების წერილობითი აღწერილობა, მათთვის ნაცნობ ენაზე და გასაგებად ჩამოყალიბებული. მათ უნდა მიეწოდოთ ინფორმაცია გასაჩივრებაზეც, ასევე, საკონტაქტო ინფორმაცია უფლებამოსილი ორგანოების შესახებ, რომლებიც იღებენ საჩივარს, ასევე იმ სამსახურების მისამართები, რომლებიც იურიდიულ დახმარებას აწვდიან.

მათ, ვინც წერა-კითხვა არ იცის ან ვერ იგებს ნაწერ ტექსტს, ეს ინფორმაცია უნდა გადაეცეს მათთვის გასაგები სხვა გზით.

i. საჩივრები და ინსპექტირების პროცედურები

131. თავისუფლების აღკვეთის ნებისმიერ დაწესებულებაში - არასრულწლოვანთა თავისუფლების აღკვეთის ცენტრების ჩათვლით - არასათანადო მოპყრობისაგან დაცვის ძირითადი მექანიზმებია გასაჩივრებისა და ინსპექტირების პროცედურები.

არასრულწლოვნებს (ასევე მათ მშობლებს ან კანონიერ წარმომადგენლებს) უნდა ჰქონდეთ დაწესებულების ადმინისტრაციულ სისტემაში გასაჩივრების შესაძლებლობა, ასევე, უფლება, საჩივრით კონფიდენციალურად მიმართონ დამოუკიდებელ ორგანოს. გასაჩივრების პროცედურები უნდა იყოს მარტივი, ეფექტიანი და ბავშვებზე მორგებული, განსაკუთრებით, გამოყენებული ენის თვალსაზრისით. არასრულწლოვნებს (ისევე, როგორც მათ მშობლებს ან კანონიერ წარმომადგენლებს) უნდა ჰქონდეთ გასაჩივრებასთან დაკავშირებით იურიდიული კონსულტაციის მიღების და უფასო იურიდიული დახმარებით სარგებლობის უფლებამოსილება, როცა მართლმსაჯულების ინტერესები ამას მოითხოვს.

132. CPT განსაკუთრებულ მნიშვნელობას ანიჭებს ასევე არასრულწლოვანთა თავისუფლების აღკვეთის ცენტრებში დამოუკიდებელი ორგანოების რეგულარულ ვიზიტებს, იქნება ეს საგანგებო კომიტეტი, მოსამართლე, ბავშვების ომბუდსმენი თუ წარმომადგენლები ეროვნული პრევენციის მექანიზმიდან (რომელიც შეიქმნა გაეროს წამების საწინააღმდეგო კონვენციის ფაკულტატური ოქმის OPCAT-ის საფუძველზე). მათ უნდა ჰქონდეთ უფლებამოსილება, მიიღონ არასრულწლოვნების, მათი მშობლების ან კანონიერი წარმომადგენლების საჩივრები, შეამოწმონ საცხოვრებელი და არსებული აღჭურვილობა, შეაფასონ, მუშაობენ თუ არა ეს დაწესებულებები ეროვნული კანონმდებლობისა და რელევანტური საერთაშორისო სტანდარტების შესაბამისად და, საჭიროების შემთხვევაში, რეაგირება მოახდინონ საჩივარზე. ინსპექტირების ორგანოთა წევრები უნდა იყვნენ პროაქტიულები და პირდაპირ კონტაქტში შევიდნენ არასრულწლოვნებთან, მათ შორის, პირადად გაესაუბრონ პატიმრებს.